

A címleírás mélysége

A címleírás alapvető elveit azonban, különösképpen a rendszó megválasztása és megfogalmazása során mindig szem előtt kell tartanunk. Ami a katalóguscédulák második részét kitevő adatok terjedelmét illeti, az egyebek között magának a könyvtárnak szükségletétől és jellegétől függ; az olvasó sokkal nagyobb igényt támaszt az olyan könyvtár katalógusával szemben, amelynek nincs szabadpolc-rendszere, mint az olyanéval szemben, ahol ez meghonosult. Ez azt jelenti, hogy a tényleges és döntő különbség egyrészt azoknak az adatoknak a számában fog jelentkezni, amelyeket maga a címleírás, illetve a katalóguscédula második része tartalmaz, másrészt a rendszóválasztás és fogalmazás egyszerűsítésében. A címleírás egyszerűsítése során azonban óvatosan kell eljárunk; a katalóguscédulának ui. a közművelődési könyvtárban is tartalmaznia kell az olvasó számára hasznos és szükséges minden adatot.

A közművelődési könyvtáraknak sem lesz azért teljesen azonos rendszerű katalógusuk; a városi vagy járási könyvtár katalógusa ui. mindenképpen különbözni fog a falusi könyvtár katalógusától, mivel ezek a könyvtárak mind olvasóközönségük összetétele, mind könyvállományuk nagysága és minősége tekintetében is különböznek egymástól. Cikkünkben csupán a nagyobb közművelődési könyvtárak katalógusaival fogunk foglalkozni.

Transzliteráció - vagy eredeti írásmód?

Az első probléma, amellyel a betűrendes katalógus felállítása során találkozunk, az írásmód megválasztásának kérdése a rendszó számára. Ez a kérdés egyébként tudományos könyvtárainkban is felvetődik, megoldása azonban - a mi sajátos körülményeink között - nagyobb nehézségbe ütközik közművelődési könyvtárainkban. Különösen akkor lesz nyilvánvalóvá ennek igazsága, ha tekintetbe vesszük, hogy a könyvtárnak egyetlen egységes betűrendes katalógussal kell rendelkeznie, s ebben a könyvtár állományát feltáró katalóguscéduláknak hézagtalan betűrendben kell tartalmazniok a szerzők nevét, vagy a művek címét kifejező rendszavakat. A kérdés tehát az, hogy a könyvtár egyetlen betűrendes katalógust állítson-e fel és ebben az esetben a cirill vagy a latin írásmódot válassza-e a címleírás elvégzéséhez, - vagy két betűrendes katalógust tartson-e fenn aszerint, hogy a kérdéses művet melyik írásmóddal nyomták. Ezzel párhuzamosan az a kérdés is felmerül, vajon az idegen nyelvű kiadványok is az egyetlen közös katalógusba kerüljenek-e vagy pedig elkülönítsük őket a jugoszláv nyelvűektől. Erre a kérdésre néhez a válasz, mert egyik megoldás sem teljesen kielégítő.

Ha feltesszük, hogy a könyvtár csak egy katalógust készít s ebben a rendszót cirill betűvel írjuk, akkor első problémaként a szerzőknek az eredetiben latin betűvel nyomott neve jelentkezik. Sok esethen ui. nem fogjuk tudni helyesen cirill írásmódra átírni. Az is gyakran előfordul, hogy fordításban, pl. horvát nyelven megjelent műben, a szerző nevét eredeti alakjában találjuk, nem pedig a mi latin betűs átírásunk szerint. Ha pedig történetesen kevéssé ismert, mondjuk angol szerzőről van szó, bizony nehéz lesz azt fonetikus cirill betűvel átírni. (Pl.: Bengough) Megtörténhetik az is, hogy ugyanazon szerzőnek különböző könyvein a szerző nevének kétféle átírásával találkozunk. (Pl.: "Moam" és "Mam"); ilyenkor kétség merül fel, ugyanazon szerzőről van-e szó. Nehézséget okoznak azok az orosz és bolgár szerzők is, akiknek művei könyvtárunkban eredetiben is és nyelvünkre lefordított változatban is megtalálhatók. Tolsztoj nevének mint rendszónak "j" betűjét a szerb vagy orosz cirill írás megfelelő betűjével írjuk-e? Ha a szerb írásmód mellett döntöttünk és elvünkhez következetesen akarunk maradni, - ami

mellesleg igen fontos a katalógus egységessége szempontjából - akkor minden más orosz szerző nevét is a mi cirill írásunknak megfelelően kell felvennünk, még abban az esetben is, ha a művek csak eredetiben vannak meg; ez viszont szerintünk nem éppen a legszerencsésebb megoldás. Feltehető a kérdés: miért nem vezetünk egy cirillbetűs katalógust a jugoszláv nyelvű művek, egy másik cirillbetűs katalógust az orosz és bolgár rendszavú művek és egy harmadikat minden egyéb nyelven megjelent mű számára? Véleményünk szerint ez a megoldás sem lenne kielégítő, mert a sokféle katalógus nagyon könnyen megzavarhatja az olvasót.

Tegyük fel mármost, hogy a könyvtár egyetlen katalógusában a rendszót latin betűkkel írjuk. Ebben az esetben a könyvtárnak legelőször is átírási szabályzatot kell bevezetnie. (pl. a Szerb Népköztársaság Könyvtáros Egyesületének katalógizálási Szabályzatában foglalt táblázatot) és eszerint kell végeznie minden, az eredetiben cirill betűkkel írt szerző nevének átírását, márpedig ilyenkor magának a név eredeti alakjának megállapítása sem megy egykönnyen. Arra is szükség lenne azonban még, hogy eredeti alakukra állítsuk vissza mindazokat a neveket, amelyeket az eredetiben ugyan latin betűkkel írtak, de a könyvön cirillre, vagy a mi latin írásunkra írtak át; ez is gyakran elég nehézséggel jár, különösen, ha kevésbé ismert szerzőről van szó. Mindezen felül úgy véljük, nem lenne szerencsés választás, ha a Szerb Népköztársaságban, ahol tulnyomóan mégiscsak a cirill írás van használatban, latin betűs katalógust alkalmaznánk.

Szerintünk legjobbnak a harmadik lehetőség látszik, amely szerint két katalógus készül, egy cirillbetűs katalógus, tekintet nélkül arra, hogy a könyvet a mi cirill írásunkkal, vagy orosz, illetve bolgár cirill írással és egy latinbetűs katalógus - nyelvre való tekintet nélkül - minden latinbetűvel nyomott könyv számára.

A rendszerő

A rendszerő megválasztása alkalmával ugyanazon elvek szerint kell eljárunk, mint a tudományos könyvtárakban. A szabályzat egyes cikkelyeinek szélesebbkörű és szabadabb alkalmazása, továbbá a sok ismétlés elkerülése érdekében a rendszerő megválasztására vonatkozó cikkelyeket lehetőleg egyszerűsítsük és tömörítsük, illetőleg a rokon szakaszokat csoportosítsuk. Ugyanugy a rendszerőképzés során is azokat az elveket kell követnünk, amelyeket a tudományos könyvtárakban is szem előtt tartunk. Természetesen nagyobb egyöntetűségre kell törekednünk, ami azt jelenti: minden szerzőt legismertebb nevén kell nyilvántartanunk, tekintet nélkül arra, hogy igazi, vagy álnévvel, leánykori családnévvel, - vagy - ha férjezett nőről van szó - házasság útján nyert névvel van-e dolgunk. Egyes könyvtárosok úgy vélik, hogy a közművelődési könyvtárak esetében nem kell egy-egy szerző minden művének egy helyen lennie a katalógusban, más szóval egy-egy szerző nevét nem kell minden esetben azonos alakú rendszerőként felvennünk. Ebben az esetben a művek rendszerőjét abban az alakban írják, ahogy a szerző neve a könyvön szerepel; e szerint a felfogás szerint ui. a tájékozatlan olvasó a nevet csak abban az alakjában ismeri, amely a kérdéses könyvön található, míg a művelt egyének amugyis tisztában vannak a szerző nevének minden lehetséges alakjával és így bizonyosan megtalálják a kívánt könyvet. A magunk részéről az eljárást nem tartjuk a legmegfelelőbbnek; szerintünk helyesebb, ha a szerző nevét legismertebb alakjában szerepeltetjük, egyéb változataira pedig - a szükségnek megfelelően - utalásokat készítünk. A személynevek kezdőbetűit nem kívánatos feloldanunk.

Testületi szerző

Betűrendes katalógus felállításakor az a legnehezebb kérdés, vajon azokat a műveket, amelyeknek közreadója valamely testület, az illető testület műveiként tekintsük-e és ennek neve alatt vegyük-e fel, vagy pedig anonim művekként címükön szerepeltessük. Ez a probléma nemcsak a közművelődési, hanem a tudományos könyvtárakban is jelentkezik. Noha a testületi szerzőség elve már sok szabályzatba belekerült, az országok jelentékeny része még mindig nem vezette be sem a tudományos, még kevésbé a közművelődési könyvtárak katalógizálási gyakorlatába. Mint tudjuk, magában Jugoszláviában sem fogadta még el maradéktalanul minden köztársaság. A Szerb Népköztársaság Könyvtáros Egyesületének Katalógizálási Szabályzatába azonban már felvették a testületi szerzőség elvét s alkalmazásának szabályait is részletesen kidolgozták. Hogyan járjunk tehát el az ilyen jellegű kiadványokkal a nagyobb közművelődési könyvtárakban? Minthogy a testületi kiadványok ilyen sajátos módon való címlírása - a szóbanforgó eljárás számos fogyatékosága ellenére - gyakorlati szempontból vitathatatlanul előnyösnek mutatkozik, úgy véljük, hogy ezt az eljárást - bizonyos megszorításokkal és egyszerűsítésekkel - mindenképpen alkalmazni kellene ezekben a könyvtárakban is. A legfontosabb feladat mindenek előtt annak megállapítása lenne, milyen munkákat kell testületi szerzők műveinek tekintenünk. A kérdés eldöntése során azonban óvatosan kell eljárunk; nem szabad túl szerítenünk a testületi szerzőség körét tulságosan kitágítanunk, hanem csupán a hivatalos, illetve szolgálati és ügykezelési kiadványokra kell szorítkoznunk.

Különleges kiadványok, apró nyomtatványok

A közművelődési könyvtárak törzsállománya nem foglalja magában a kiadványok mindazon fajtáit, amelyek a tudományos könyvtárak állományában találhatóak és amelyek összetettebb feldolgozási módot igényelnek. Ezekben a könyvtárakban ritkán találkozhatunk különböző tudományos társaságok kiadványaival, doktori értekezésekkel, törvényekkel, nemzetközi szerződésekkel, régi nyomtatványokkal, térképekkel és más hasonló kiadványokkal, amelyeknek a feldolgozása bonyolult eljárást jelent. Mivel tehát nem lesz alkalmunk ezekkel foglalkozni, arra sincs semmi szükség, hogy az ezekre vonatkozó feldolgozási eljárást a közművelődési könyvtárak katalógizálási szabályzatába belefoglaljuk.

A közművelődési könyvtár arra sincs kötelezve, hogy állományában olyan különböző apró nyomtatványokat tartson, amelyek hamar elévülnek. Az ilyen jellegű kiadványokat a könyvtár nem dolgozza úgy fel, mint állományának egyéb részeit, hanem - az olvasók által való használat biztosítására - mindössze csak bizonyos rendszer szerint elhelyezi; ha pedig elvesztik időszeregségüket, egyszerűen kiselejtezi őket.

Összefoglalva a mondottakat: a betűrendes katalógust a nagyobb közművelődési könyvtárakban ugyanolyan elvek alapján kell elkészíteni, mint a tudományos könyvtárakban, azzal a különbséggel azonban, hogy a címfelvételek során - ahol csak lehet - megfelelő egyszerűsítéseket és összevonásokat kell végrehajtani. Az ily módon készült katalógus mind az olvasóknak, mind magának a könyvtárnak az igényeit is kielégíti.

Irodalom

1. Beograd. Narodna biblioteka. Bibliotecscki centar NRSz.: Osznovna uputsztva za katalogizaciju Bibliotecsckog centra NRSz od 28. IX.1954. (A Szerb Népköztársaság Könyvtári Központjában folyó katalogizálás alapvető irányelvei) (Soksz.)
2. Gancseva, D. - Albanszka, L. - Cvetanov, C.: Edini pravila za opiszanie na pecsatni proizvedenija v maszovite biblioteki. 2. prerab. i dpl. izd. (A sajtótermékek egységes címleirési szabályzata a közművelődési könyvtárak számára. 2. átdolg. és kieg. kiad.) - Szófia, 1953. Nauka i Izkusztvo.
3. Edinüe pravila opiszanija proizvedenij pecsati dlja katalogov nebol' sih bibliotek i bibliograficseszkih ukazatelej. 2.izd. (A sajtótermékek egységes címleirési szabályzata a kiskönyvtárak és bibliográfiák számára. 2. kiad.) - Moszkva, 1954. Goszkul'tproszvetizdat.
4. Klenov, A.V.: Bibliotecsnaia tehnika. 5.izd. (Könyvtári technika 5.kiad.) Moszkva, 1955. Goszkul'tproszvetizdat.
5. Custer, B.A.: Some unanswered questions: the public library. (Néhány nyitvaálló kérdés: a közművelődés könyvtári) = The Library Quarterly 1956. 26 vol, 356-361 p.
6. Johnson, M.F. - Cook, D.E.: Manual of cataloging and classifications for small school and public libraries. 4.ed. (A ktalogizálás és osztályozás kézikönyve kis iskolai és közművelődési könyvtárak számára. 4.kiad.) New York, 1950. H.W.Wilson.
7. Pettus, C.E.: Cataloging standards for small public libraries. (Katalogizálási normák kis közművelődési könyvtárak számára.) = Southeastern Librarians 1955, 5 vol. 99-117 p.)
8. Taylor, M.S.: Fundamentals of practical cataloging. (A katalogizálás gyakorlatának alapelvei.) London, 1954. George Allen and Unwin.

Eredeti cím: Katalogizacija u vecim popularnim bibliotekama.

Megjelent: Bibliotekar(Beograd). 1958. 10.god. 4.no. 258-262.p.

OSZK.ford.sz.: 2101.